

מצל, מאיזה שורש? מסע בין לשונות

כדי לרדת לשורשי המזל, יש להתחיל בחקירת מקור המילה "מזל" בשפות השונות. נהוג לחשוב ששורש המילה **מזל** הוא נזיל וכך על פי האטימולוגיה העממית הרווחת. אטימולוגיה היא מדע החוקר את מוצא המילים, ואטימולוגיה עממית היא מה שנהוג לחשוב, בטעות, על מוצא המילים).

חיבור בין גורל ומזל

הקישור בין המילה מזל לשורש נזל נעשה משום שהמזל כאילו נוזל, יורד על האדם ללא שליטתו, או מפני שמזלו של האדם משתנה כל הזמן, כנוזל המשנה את צורתו.

סברה נוספת היא זו המכוונת ל"נזילה" של אור מן השמים אל תוך תודעתו של האדם, במובן של "ניצוץ", "השראה", "תובנה", שגורמים לו להבחין בהזדמנויות השונות הנקרות בדרכו ולחולל בעזרתן את גורלו.

החיבור בין גורל ומזל מוביל אותנו אל המשמעות המיוחסת בתנ"ך למילה **"מזל"**. הפעם היחידה שבה מוזכרת המילה מזל בתנ"ך (מלכים ב' כג, ה) אינה במשמעות המזל הטוב שיורד על האדם, או המזל הטוב שהוא מנת חלקו, אלא בהקשר של **כוכב בשמים**.

בתנ"ך, הפירוש המילולי של "מזל" הוא כוכב, שכן המילה מוזכרת בכתובים בהקשר של עבודת כוכבים ומזלות, של המזל האסטרונומי שאליו משתייך האדם.

הסיבה: ביהדות אין מתייחסים למזל כאל משהו הנתון לשליטתו של האדם, ולראיה קבעו חז"ל כי "ישראל הוא מעל למזל" וכי "אין מזל לישראל".

כלומר, על פי התפישה היהודית אין דבר כזה שנקרא מזל (ועל כך ראו בהמשך, בפרק המרתק שתרמה לספר ד"ר מיכל לניר).

גלגולו הלשוני של המזל

הבלשנית ד"ר תמר עילם-גינדין*, המתמחה בשפות "מתות" (שפות שהשימוש בהן פסק לפני מאות ואלפי שנים), שופכת אור על נושא המזל בלשון.

בשפה האכדית (שפה שמית עתיקה) "מזלתו" או "מזותו" הם כינויים לעצם שעומד במקומו בלי לזוז, כאשר הכוונה היא גם לגרמי השמים ולכוכבים, שמצבם קבוע בשמים.

מאותו שורש, של משהו שקבוע במקומו ואינו זז, אנו מכירים את המילה "מזוזה", במובן המשקוף העומד, הקבוע, של הדלת. במהלך הזמן נוצר מצב לשוני שבו המילה מזוזה הפכה למילה המתייחסת לא למשקוף אלא לכלי הקודש עצמו, ובתוכו הקלף. "מזותו" ו"מזלתו", אם כן, במשמעות של גרם קבוע, משהו שאינו זז ממקומו.

באדיבות מיקל נגרין

* על הבלשנית ד"ר תמר עילם-גינדין ראו בעמוד 142

בשפות לטיניות המילה מזל היא "פורטונה" Furtune, כאשר הכוונה היא לפורטונה, אלת המזל הרומית. בשפות אלו Fors = מזל, וכאשר המילה אינה נושא המשפט, צורת כתיבתה היא Fort. כך, למשל, Fortis = של המזל.

השורש **ההודואירופי** של המילה Fors הוא במשמעות של לשאת. כלומר, המזל הוא משהו שאתה נושא עמך. השורש ההודואירופי משמש גם לנשיאת משאות וגם לנשיאת אישה, לנישואים. אגב, מעניין לגלות שגם המילה "אישה" (Wife) בסנסקריט, השפה הקלאסית של הודו, נגזרת מאותו שורש ההודואירופי. מילים נוספות בעלות אותו שורש שחדרו לעברית הן "פרבר" (פרסית) ו"פריפריה" (יוונית) - אותה מילה בשפות שונות. המשמעות במקרה הזה היא: מה שנושא את העיר מסביב. גם הסיומת של המילה "גזבר" באה מאותו שורש - שר האוצר נושא את גנזי המלך.

גלגולו הלשוני
של המזל

באנגלית, Luck, קשור
אטימולוגית ל-Glück
הגרמני, שעבר לידיש כ"גליק".

המילה הערבית למזל היא חטי'
(حظ), מהשורש השמי המקביל
לעברית חִצָּה או חִצֵּץ. לחצות כאן
במשמעות לחלק, שכן המזל הוא מנת
חלקו של האדם בעולם. צירופים עם המילה
העברית מזל - בעצם צירופים שמשמעותם ביש־גדא
- חדרו ללשונות אירופה דרך לשונות היהודים:
המילה היידית שלימזל קיימת גם
במילון האנגלי. החלק הראשון של
המילה, שלימפ, משמעו "רע" או "לא
נכון" בגרמנית של ימי הביניים. בספרדית
של ימי הביניים מתועדת המילה Desmazalado, וכן
"ביש־גדא", שחדרה אליה דרך הלדינו. המילה גד, אגב, היא
שמו של אל המזל השמי הקדום, ומתייחסת לרוב למזל טוב.

ובסינית, Fu הוא הסימן למילה מזל, שמשמעותו הוא
השפע שיברך את הבית ואת המשפחה.